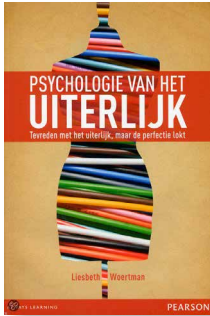

Recensies

Liesbeth Woertman, *Psychologie van het uiterlijk – Tevreden met het uiterlijk, maar de perfectie lokt*, Pearson, Amsterdam, 2012, 119 pagina's, 25 euro, ISBN 978 90 265 22581

Psychologie van het uiterlijk is de uitkomst van acht jaar lang informatie verzamelen en publiceren in de context van universitair onderzoek en onderwijs. In de eerste drie hoofdstukken behandelt Liesbeth Woertman het ontstaan en de functie van het lichaamsbeeld in verschillende levensfasen: baby, peuter, (basisschool)kind, puber, volwassene, oudere. Dan volgen twee hoofdstukken over onvrede over het uiterlijk en perverse perfectie. De staart bestaat uit twee – aanzienlijk kortere – hoofdstukken over de identiteitsconstructie tijdens de levensloop. Steeds maakt de auteur zorgvuldig onderscheid tussen de ervaringen en leefomgeving van meisjes en jongens, vrouwen en mannen. De vraag hoe het uiterlijk deel uitmaakt van onze identiteitsontwikkeling loopt als een rode draad door het boek. Uitgangspunt is de stelling van Epicurus dat mensen niet in verwarring worden gebracht door de gebeurtenissen, maar door hun opvattingen over de gebeurtenissen; een premisse waarop ook de Rationeel Emotieve Therapie van Ibert Ellis is gebaseerd (p. 7).

Voor haar verhaal put Woertman uit de psychodynamische, sociaal-psychologische en constructionistische theorievorming. Hechting, spiegeling en internalisatie ofwel verinnerlijking zijn bijvoorbeeld kernbegrippen en worden gekoppeld aan sociale rollen en ideaalbeelden, maar ook technologische ontwikkelingen (met name cosmetische chirurgie en mediabereik) en keuzebiografie (te begrijpen als het zelf bepalen of 'schrijven' van de eigen levensloop op basis van eigen voorkeuren en talenten en kansen). Met dit conceptueel gereedschap werkt ze in het laatste hoofdstuk 'Waarom lokt de perfectie?' toe naar een meer omvattend verhaal over

het lichaam als nieuwe identiteitsverlener in onze witte, westerse samenleving, in het bijzonder voor vrouwen, maar in toenemende mate ook voor mannen.

Aanvankelijk 'zijn' we ons lichaam. Door de aanrakingen, blikken en woorden van de ander (ouders, opvoeders, leeftijdsgenoten) leren we ons, als alles goed gaat, veilig te hechten en bouwen we een positief lichaamsbeeld en zelfvertrouwen op. Maar in een samenleving als de onze is de stabiliteit van gezinnen, vriendenkringen en beroepsgroepen geen vanzelfsprekendheid (meer). Daardoor neemt de kans op veilige hechting af. En juist onveilig gehechte mensen zijn extra vatbaar voor de – soms onrealistische – boodschappen en eisen die de samenleving over ons uitstort. Vervolgens dringt zich in de puberteit de ervaring op dat we ook een lichaam 'hebben' dat zich laat vergelijken met de lichamen van leeftijdsgenoten en dat dit een belangrijk element is in onze identiteitsconstructie. Daarbij moeten we ons verhouden tot de heersende schoonheidsidealen en dat betekent voor meisjes een andere opgave dan voor jongens. Allereerst zijn namelijk de lichamelijke veranderingen bij meisjes duidelijker zichtbaar dan bij jongens en doen ze zich meestal ook eerder voor. Bovendien krijgen meisjes de boodschap dat schoonheid en seksuele aantrekkelijkheid hun weg naar geluk en liefde zouden zijn, terwijl die eisen voor jongens minder zwaar tellen – zij zouden vooral succes en macht nodig hebben. Jongens wordt doorgaans meer maatschappelijke ruimte gegund om hun eigen lichaam (seksueel) te verkennen.

Onvrede over het uiterlijk lag altijd al op de loer bij negatieve hechting in de kindertijd, in vergelijking met anderen en met culturele ideaalbeelden. De kans op onvrede is echter toegenomen, vooral voor vrouwen, door de uiteenlopende sociale rollen die ze met dat ene lichaam moeten leven (als moeder, carrièrevrouw, minnares en sportster bijvoorbeeld): het hedendaagse bombardement met ideaalbeelden en de verruiming van technische middelen om aan die ideaalbeelden te voldoen. Zo fungeert 'de cosmetische chirurgie als het korset anno nu' (p. 92) volgens de auteur. Woertman verwacht dat levenskunst helpt die druk te weerstaan, zodat je 'ja' kunt zeggen tegen het eigen lichaam met zijn zwakke en sterke kanten (p. 101). Woertman schat ook in dat de urgentie van levenskunst met het klimmen der jaren zal toenemen, omdat het lichaam onherroepelijk iets van zijn natuurlijke schoonheid verliest, maar de maatschappelijke normen ten aanzien van uiterlijk en seksuele aantrekkelijkheid tegenwoordig levenslang van toepassing zijn.

Aan het einde van haar verhaal brengt de auteur ook enkele belangrijke conceptuele verfijningen aan. De omschrijving van identiteit als 'een gevoel van eenheid en consistentie ongeveer dezelfde te zijn, ongeacht tijd en plaats' (uit Rebers *Woordenboek van de psychologie*) amendeert ze bijvoorbeeld met 'door tijd en plaats' (p.99). Ook nuanceert ze nadrukkelijk het idee van het autonome zelf als een bereikbare toestand: 'autonomie kunnen we beter opvatten als een leerproces' (p. 94).

In dit project werkt Liesbeth Woertman met zowel psychologische als biologische, sociologische en filosofische bronnen, haalt ze naast wetenschappelijke teksten en onderzoeksrapportages ook krantenartikelen aan en illustreert ze haar verhaal met persoonlijke ervaringen, citaten en gedichten. Woertman eindigt met een uitgebreide literatuurlijst, de omschrijving van 27 psychologische begrippen en een trefwoordenregister.

Hoewel titel en ondertitel het fenomeen *uiterlijk* sterk accentueren, biedt de inhoud van het boek een wijder en rijker perspectief. 'Uiterlijk' blijkt namelijk de kapstok om cultureel-, sociaal-, ontwikkelings- en klinisch psychologische inzichten over lichaamsbeelden en identiteitsontwikkeling te presenteren, met aandacht voor de gendering en genderedness daarin. Om misverstanden te vermijden: het is geen verhandeling over de constructie van genderidentiteit.

Wie op grond van de titel een *wetenschappelijk* verantwoord overzicht van psychologische inzichten aangaande het uiterlijk verwacht, zal wellicht enigszins teleurgesteld zijn. Het boek biedt bijvoorbeeld geen systematisch overzicht van mogelijke theorieën die vervolgens tegen elkaar worden afgewogen. Ook is de wijze waarop onderzoek wordt aangehaald nogal onevenwichtig: soms uitgebreider dan voor het verhaal nodig is (bijvoorbeeld in hoofdstuk 6) en soms erg summier, maar gelukkig meestal wel met bronvermelding. Wat mij betreft, biedt de boekenlijst van zes bladzijden een goede entree aan wie zich verder in dit onderwerp wil verdiepen, maar had voor die groep de lijst met psychologische begrippen en het register wat uitgebreider mogen zijn.

Voor lezers met weinig tijd is het jammer dat de tekst zich niet snel laat scannen op alinea-niveau. Ook is jammer dat er een aantal onnodige herhalingen in staan, bijvoorbeeld over cosmetische chirurgie. Daardoor dreig je als lezer je aandacht te verliezen en zou je de kern van de boodschap kunnen missen. Wie echter met aandacht leest, zal veel van haar of zijn gading kunnen vinden.

In wezen heeft Liesbeth Woertman een uitgebreid en zeer toegankelijk essay geschreven, waarin ze een eigenzinnig en helder exposé geeft van haar visie op de betekenis van uiterlijk, lichaamsbeelden en identiteitsconstructie in het huidige tijdsgewricht, met verfrissend veel aandacht voor verschillen – en overeenkomsten – op grond van sekse/gender, leeftijd en cultuur. Grote verdienste van haar boek is dat het, zonder te vervallen in de gemakkelijke receptuur van zelfhulpboeken, handvatten biedt – aan vrouwen en mannen en aan jongeren en ouderen – voor zowel meer zelfinzicht als een kritische houding tegenover de invloeden uit de sociale omgeving, als het om uiterlijk en lichaamsbeleving gaat. Daarbij staat de Nederlandse samenleving en cultuur centraal. Tegelijkertijd wordt een en ander aan het einde prettig gerelativeerd met verwijzingen naar idealen en praktijken in bijvoorbeeld Italië, Azië en Brazilië.

Psychologie van het uiterlijk laat zien wat de psychologie kan betekenen als ze gecombineerd met een constructivistisch geïnspireerde genderoptiek wordt toegepast op een actueel thema. In die zin smaakt dit boek naar meer, van deze en andere psychologisch geschoolde auteurs, over hedendaagse vraagstukken als 'omgaan met geld', 'managen van werk-zorg- combinaties', 'vorm geven aan (behoefte aan) succes', 'goed ouder worden' en 'hulp vragen en krijgen', vanuit een genderperspectief.

Janneke van Mens-Verhulst

Sanne Koevoets, *Into the labyrinth of knowledge and power – The library as a gendered place in the western imaginary*, Utrecht University, 2013; 267 pages

Libraries, whether public, academic or in school systems, have undergone dramatic changes in recent decades with the rise of digital technology. They have transformed their operations in an unprecedented manner; altering legacy practices on how the content is acquired, distributed, made available and accessed. The increasing shift towards digital content has in many ways destabilized traditional operations, created new roles, and provoked profound anxieties.

Texts on the evolving role of libraries and the impact of digital technologies have proliferated in the past decade. Many investigations from the fields of history and cultural studies focus on libraries as a cultural institution and their specialized collections. Frequently these texts discuss effects of the destruction of their collection through natural disasters, armed conflicts, or just pure neglect. They feature narratives of accountability, abuse, and profound loss. From the library and information science perspective in North America, works that focus on critical theory are relatively unexplored. Most of the investigations focus on transformations that libraries have implemented under evolving user expectations triggered by changes in technology. Discussions include functionality, usability, delivery and preservation of digital content, user information behavior, management of digital resources, impact of social media, and ethical and legal dimensions of digital media in our rapidly changing world. While this body of literature addresses real problems and offers practical solutions leading to process improvement, most of them lack a level of analysis that frames the library and issues of technology